

TEISINGUMO NUSTATYMAS UŽSIENIO ELEMENTĄ TURINČIOSE BYLOSE DĖL NELEISTINOS INFORMACIJOS SKELBIMO INTERNETE

Andžej Stankevič

Advokato padėjėjas
 Advokato J. Leikausko kontora
 Krokuvos g. 11–4, 09314 Vilnius
 Tel. (+370) 682 21 003
 El. paštas: info@advocatus.lt

Straipsnyje nagrinėjama teisingumo nustatymo problema neleistino informacijos skelbimo internete bylose. Lyginami doktrinoje siūlomi problemos sprendimo būdai, sugretinama teismų praktika, konstatuojami JAV ir ES koncepcijų skirtumai, atskleidžiami teisingumo nustatymo iššūkiai, apmąstomos universalūs sprendimo paieškos perspektyvos. Darbe įrodinėjamas tradicinių teisingumo nustatymo principų gyvybingumas, siūlomas turintis palengvinti jų taikymą kaltininko elgesio ir poveikio lokalizacijos metodus.

A problem of jurisdiction in cases of unallowable information publication in the Internet is handled in the article. The solutions of problem which suggested in the doctrine are compared; the practice of the courts is collated; the differences of US and ES concepts are stated; the challenges of jurisdiction assuming are discovered; the search perspectives of universal solution are discussed. The vitality of traditional jurisdiction principles is established in the paper. The localisation method of causer activities and acts effects is proposed.

Įvadas

Teisės teorijoje ar praktikoje nėra sukurta teisminių bylų paskirstymo įvairioms valstybėms universalių taisyklių, kurios būtų vienodai pripažįstamos visų tautų. Nėra visuotinių susitarimų ar magiškos jurisdikcijos nustatymo formulės, kuri tenkintų visus [31]. Vienos jurisdikcijos ar vienos taikytinos teisės pasirinkimams ginčams, kurie susiję daugiau nei su viena valstybe, dažnai atrodo nepagrįstas, nes kelios jurisdikcijos turi lygią teisę pretenduoti nagrinėti bylą ir taikyti savo ar užsienio teisę [12]. Kai tam tikras teismas pripažįs-

ta savo jurisdikciją ir pasirenka teisę, kitų valstybių interesai gali būti pažeisti [12]. Todėl teisingas ir teisėtas Lietuvos teismo sprendimas dėl savo kompetencijos nereiškia, kad kita valstybė pagal savo nacionalinius įstatymus neturėjo teisės spręsti tos pačios bylos. Jeigu dėl vienokių ar kitokių priežasčių būtų ignoruojama nagrinėjamo ieškinio (lot. – *lis pendens*) taisyklė, kitų valstybių teismai galėtų tuo pat metu imtis spręsti tą patį ginčą. Todėl šiame darbe neketinama siūlyti bylų paskirstymo įvairių valstybių teismams taisyklių. Kaip ir taikytinos teisės atveju [12], neimano-

ma sukurti paprastos, visoms valstybėms vienodai priimtinos bendros teorijos, kaip turėtų būti sprendžiamos teisingumo problemos – pernelyg skiriasi teisinės tradicijos [20]. Šiame darbe sprendžiamas pragmatinis klausimas – civilinių, užsienio elementą turinčių neleistino informacijos skelbimo internete bylų priskyrimo Lietuvos teismams principų taikymo palengvinimas. Atlikus požiūrių, teorijų, nuomonių ir praktikos analizę, apibrėžiami veiksniai, padedantys priimti teismo priklausymo sprendimus neleistino informacijos skelbimo internete bylų. Kita vertus, autorius nevensia analizuoti sprendimų, kurie ateityje galėtų iš esmės palengvinti teisminių nagrinėjimą, nepaisant to, kad tokie sprendimai negalėtų būti įgyvendinami vien nacionaliniu mastu.

Taigi šio darbo tikslas nėra pasiūlyti iš esmės naują teisingumo problemos sprendimo būdą. Atvirkščiai, autorius yra tos nuomonės, kad teisės *revoliucijos* siūlymai turi užleisti vietą teisės *evoliucijos* idėjai, o tradiciniai teisingumo nustatymo principai yra aktualūs interneto amžiuje. Ši nuosauki pozicija anaipol nėra visuotinai pripažinta, ypač tose valstybėse, kur netrūksta radikalių, įtakingų ir įtaiginių priešingą supratimą ginančių mokslininkų. Šio darbo tikslas – objektyviai ir aiškiai atskleisti novatoriškus oponentų sumanymus ir įrodyti šimtmečiais taikomų teisingumo principų pranašumą. Autoriui tenka sudėtingas uždavinys – straipsnyje nešališkai, įtikinamai ir išsamiai pristatyti svarbiausias oponuojančias pažiūras ir kartu apginti savo pasiūlymo pranašumus. Jeigu darbe pavyktų deramai išdėstyti oponentų argumentus, bet skaitytojas iš esmės

sutiktų su autoriaus požiūriu, nepripažintų radikalių pakeitimų būtinybės, nesuabejotų amžiais naudojamų principų aktualumu interneto ginčų kontekste, darbo tikslas būtų pasiektas.

Užsienio elementą turinčių neleistino informacijos skelbimo internete bylų Lietuvoje iki šiol nėra, nėra ir išsamių mokslinių šios problemos tyrimų. Tačiau teisingumo institutą, iš interneto kontekste, nagrinėjo daugelis Lietuvos mokslininkų. Esminį teisingumo problemos tyrimą tarptautiniame civiliniame procese atliko prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas. Elektroninės komercijos reguliavimą, alternatyvų ginčų sprendimą, Europos Sąjungos teisingumo klausimus reguliuojančius teisės aktus, bendruosius interneto jurisdikcijos klausimus, nepagrįstos jurisdikcijos problemas tyrė Gintautas Bužinskas, Mindaugas Civilka, Mindaugas Kiškis, Tomas Lamanauskas, Inga Martinkutė, Rimantas Petrauskas, Irmantas Rotomskis, Darius Sauliūnas, Darius Štitalis ir kiti. Tačiau ne visada autoriai vienodai supranta tyrimo dalyką. Pavyzdžiui, dalis mokslininkų mano, kad jurisdikcijos sąvoka apima teismo priklausymo ir taikytinos teisės pasirinkimo klausimus [19, p. 62, 64–65]. Taigi apskritai problemos iširtumas Lietuvoje yra nepakankamas.

Daugiausia dėmesio skiriama ginčams dėl deliktinės civilinės atsakomybės. Tačiau teisingumo problemos byloje dėl sutartinių santykių ribotu mastu taip pat yra nagrinėjamos.

Darbe naudojami sisteminis, lyginamasis, modeliavimo, loginis ir kiti tyrimo metodai. Pagrindinis yra lyginamasis tyrimo metodas. Atliekama užsienio šalių,

šalių susivienijimų, pirmiausia Jungtinių Amerikos Valstijų ir Europos Sąjungos, teisės aktų, teismų praktikos, mokslininkų požiūrių analizė ir sugretinimas. Nagrinėjamų santykių teisinis reguliavimas dabar niekur nėra nei tobulas, išbaigtas, jis derinamas. Todėl teismų praktikai ir doktrinai lyginti teikiama daugiausia dėmesio. Nors interneto santykių egzistavimo laikotarpis nėra ilgas, pakankamai reikšmingas yra istorinis tyrimo metodas, nes požiūrių kaita vyksta itin sparčiai.

Teisingumo nustatymo interneto byloje pasiūlymai

Tarp JAV ir Europos Sąjungos požiūrio į jurisdikcijos principus yra didžiulė praraja [20]. Pasak vieno autoriaus, konkurencija tarp Jungtinių Amerikos Valstijų teismų teisės ir Europos Sąjungos formalių taisyklių reiškia pasirinkimą tarp Amerikos trokštamo sąžiningo teismo proceso ir Europos pageidaujamo teisinio tikrumo [8]. Pažymėtina, kad Europos Sąjunga nepripažįsta „minimalių kontaktų“, „išleidimo į apyvartą“ ir kitų teorijų, kaip nulemiančių jurisdikciją [23]. Ji siekia sistemos, kuri varžytų forumo laisvo pasirinkimo (angl. – *forum shopping*) galimybes [24]. Tačiau tai anaipol nereiškia, kad šios teorijos negali būti nagrinėjamos. Įdomu, kad netgi Europos Parlamentas siūlė interneto byloms įtaką turėsiančius Tarybos 2000 m. gruodžio 22 d. reglamento 44/2001 pataisymus, kuriuos Komisija atmetė, palaikydama juos svetima „amerikietiška koncepcija“ (angl. – *American concept*) [4].

Toliau glaustai nagrinėjami kai kurie doktrinoje teikiami teisingumo proble-

mos sprendimo pasiūlymai neleistinos informacijos skelbimo internete byloje.

Informacijos pasiekimas

Požiūris, kad jurisdikciją galima pritaikyti visur, kur informacija, prekės ar paslaugos yra pasiekiami, vadinamas paskirties šalies (angl. – *country of destination*) požiūriu [13], arba interneto kontekste – tinklo voro (angl. – *spider Web*) požiūriu [9]. Ši koncepcija yra palanki ieškovui, nes leidžia kelti ieškinį iš esmės bet kurioje pasaulio valstybėje, kur tinklalapis yra pasiekiamas, ypač jei šioje valstybėje yra ieškovo nuolatinė gyvenamoji vieta. „Paskirties šalies“ požiūris užtikrina didesnę vartotojo apsaugą. Byla ne tik būtų sprendžiama ieškovo gyvenamosios vietos valstybėje, bet atsirastų didelė tikimybė, kad bus taikomi vartotojui palankūs teismo vietos valstybės įstatymai [13]. Priešinga doktrina – kilmės šalies (angl. – *country of origin*) požiūris. Pagal šią teoriją jurisdikcija gali būti nustatoma tik valstybėje, kurioje yra perdavimo šaltinis (angl. – *source of the transmission*). Doktrina lemtų silpną ieškovo apsaugą. Potencialūs pažeidėjai siektų įsikurti ar įkurti tinklalapius valstybėse, kuriose teisės pasirinkimo taisyklės įpareigotų kompetenciją turinčius „kilmės šalies“ teismus taikyti atsakovui palankius vietos įstatymus [13].

Autoriaus nuomone, paskirties ar kilmės šalių požiūris neturėtų savaime nulemti teisingumo, nes toks patikrinimas pernelyg atitrūktų nuo realaus pasaulio, primityvintų tikrovę, sumenkintų gyvenamosios vietos ar žalos kategorijų reikšmę, varžytų santykių skvarbą. Tačiau dėl taikymo paprastumo, kitais praktiniais ir politiniais

sumetimais šis požiūris ne tik naudojamas, bet įtvirtinamas teisės aktuose, ir Europos Sąjungoje.

Minimalių kontaktų vertinimas

Minimalių kontaktų (angl. – *minimum contacts*) patikrinimas Jungtinėse Amerikos Valstijose iš esmės turėtų būti taikomas visose bylose, kuriose nagrinėjamas specifinės asmeninės jurisdikcijos klausimas. Tai šios valstybės teismų specifinės asmeninės jurisdikcijos nustatymo pagrindas. Siekiant patraukti atsakovą jurisdikcijai *in personam*, kai jo nėra teismo vietos valstybės teritorijoje, tinkamam procesui (angl. – *due process*) tereikia, kad jis turėtų tam tikrus minimalius kontaktus su valstybe, kad ieškinio palaikymas nepažeistų tradicinio sąžiningo veikimo ir stipraus teisingumo sampratos [33]. JAV teismai taikė šį testą su internetu susijusiose bylose.

„Minimalių kontaktų“ vertinimo idėja turi pranašumų. Ko gero, daugelis sutiktų, kad jurisdikcija yra pagrįsta, jei įvykdomi tam tikri minimalūs jos pripažinimo reikalavimai (pavyzdžiui, „minimalūs kontaktai“). Problema ta, kad absoliučiai neaišku, kada „minimalūs kontaktai“ tampa pakankami jurisdikcijai įtvirtinti [17]. Todėl skeptiškas Europos šalių požiūris į pernelyg aptakias Jungtinių Amerikos Valstijų teorijas yra pagrįstas.

Zippo skalė

JAV Pensilvanijos apygardos teismas byloje *Zippo Mfr. Co. v. Zippo Dot Com, Inc.* [36] įtvirtino naują požiūrį interneto kontaktams įvertinti, kuris tapo plačiai žinomas kaip *Zippo* vertinimas (angl. –

Zippo test). Teismas sprendė, ar interneto kontaktų kokybė ir prigimtis yra esminiai veiksniai jurisdikcijai nustatyti. Vienoje spektro pusėje, teigė teismas, yra situacijos, kai atsakovas aiškiai vykdo verslą internete. Jeigu atsakovas turi kontaktų su užsienio jurisdikcijos subjektais, žino apie tarptautinį kontaktų pobūdį, ir kontaktai apima pasikartojantį elektroninių duomenų rinkmenų perdavimą per internetą, asmeninė jurisdikcija, anot teismo, yra tinkama. Kitoje pusėje yra situacijos, kai atsakovas viso labo skelbia informaciją interneto svetainėje, kuri yra prieinama užsienio jurisdikcijose. Pasyvus interneto puslapis tiesiog padaro informaciją prieinamą tiems, kas ja domisi, ir nėra pagrindas asmeninei jurisdikcijai nustatyti. Skalės viduryje yra tiesioginės kreipties puslapiai, kuriuose vartotojas gali keistis informacija su tarnybine stotimi. Tokiose bylose jurisdikcijos klausimas turėtų būti sprendžiamas nagrinėjant puslapyje vykstančių informacijos mainų interaktyvumo ir komercinės prigimties lygį.

Šis testas, paprastas ir aiškus, buvo plačiai cituojamas JAV teismų nagrinėtose naudojantis internetu kilusių santykių bylose. Tačiau šis sprendimas buvo ir tebėra aršiai kritikuojamas. Dėl technologijų plėtros vis daugiau puslapių sudarydavo galimybę keistis informacija, tad dauguma interneto svetainių tapo interaktyvios. Todėl *Zippo* skalė nebegalėjo būti naudinga.

Europos Sąjungoje, Tarybos 2000 m. gruodžio 22 d. reglamento (EB) 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo [2] (toliau – Tarybos reglamentas) ketvirtame skirsnyje įtvirtin-

tos nuostatos, kuriose verslas–vartotojui (angl. – *business -to- customer, B2C*) sutartyse jurisdikcijai nustatyti turi reikšmę tik vartotojo gyvenamoji vieta. Tarybos reglamentas draudžia sudaryti išlygas dėl jurisdikcijos iki ginčo pradžios. Taip interaktyvaus tinklalapio valdymas, jei vartotojas atliktų jame pirkimą, būtų pakankamas jurisdikcijai nustatyti valstybėje narėje, kurioje vartotojas turi gyvenamąją vietą. Komentatoriai pažymi, kad Europos Sąjungos valstybėje narėje gyvenamąją vietą turintis vartotojas, naudojantis bet kur esantį pirkimus leidžiantį atlikti tinklalapį, jei šis tinklalapis taip pat prieinamas toje valstybėje, kurioje jis gyvena, gali pareikšti ieškinį tinklalapio valdytojui vartotojo gyvenamosios vietos valstybėje [8]. Kitaip tariant, įmonės, įsteigtos Europos Sąjungos valstybėje, gali būti traukiamos į teismą bet kurioje valstybėje narėje, kurioje nuolat gyvena vartotojas, ir kurioje prieinamas interaktyvus tinklalapis, neatšizvelgiant į tai, kur vartotojas sudarė sutartį ir ar įmonė susitelkė savo verslą toje valstybėje [10]. Tokį aiškinimą, atrodytų, palaiko ne tik Komisija, bet ir Europos Sąjungos Taryba [5]. Tarybos reglamentas iš esmės panaikina skirtumą tarp „aktyvaus“ ir „pasyvaus“ vartotojo – visi vartotojai įgyja specialią apsaugą [10].

Tarybos reglamento 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad byla gali būti iškelta prievolės vykdymo vietos teismuose. Prievolės vykdymo vieta, parduodant prekes, yra valstybėje, į kurią prekės buvo arba turėtų būti pristatytos, o teikiant paslaugas – valstybėje, kurioje paslaugos buvo arba turėtų būti suteiktos. Jeigu prekės perduodamos ar paslaugos suteikiamos elektroniniu

būdu, jurisdikcija gali būti pripažinta valstybėje narėje, kurioje atitinkama skaitmeninė informacija buvo pakrauta, nes būtent į šioje valstybėje esantį kompiuterį buvo pristatytos prekės ar čia suteiktos paslaugos. Vadinasi, Europos Sąjungoje verslas–verslui (angl. – *business -to- business, B2B*) sutartyse pardavėjas, interaktyvaus puslapio valdytojas, gali būti patrauktas į teismą bet kurioje valstybėje narėje.

Taigi galima teigti, kad Europos Sąjungos reguliavimas daugeliu aspektų iš esmės atitinka JAV teismo sukurtą *Zippo* pasiūlymą [8].

Doktrinoje siūlomi *Zippo* skalės patobulinimai, kurie turėtų geriau atitiktų nūdienių aplinkybes. Pagrindinė mintis – pakeisti puslapio aktyvumo kriterijų puslapio verslumo kriterijumi [21].

Zippo testas yra internetui skirtas pasiūlymas. Bet būtent ši savybė, anot kai kurių autorių, yra šio pasiūlymo trūkumas, nes teismai atitrunka nuo organiško ir veiksmingo jurisprudencijos raidos proceso [8]. Tokiu būdu nepagrįstai atsakoma nuosekliaus teisės plėtojimo, pakeičiant jį abejotinomis paviršutiniškomis koncepcijomis.

Poveikio vertinimas

Poveikio vertinimo (angl. – *effects test*) doktrina yra kilusi iš deliktų teisės. JAV Aukščiausiasis teismas *Calder v. Jones* [34] byloje nurodė, kad jurisdikcija atsakovui yra tinkama, nes 1) yra tyčinis žala sukkeliantis veiksmas, 2) kuris nutaikytas į teismo vietos valstybę, 3) dėl kurio žala patirta forumo šalyje, ir atsakovas žinojo, kad žala veikiausiai bus patirta. Komentatoriai kartais pabrėžia, kad šis požiūris *atvirai* nebuvo taikomas už šmeižimo bylų

ribų [21]. Tačiau JAV teismai taiko poveikio testą bylose, susijusiose su interneto naudojimu.

Mokslininkai siūlo šio patikrinimo patobulinimus – vertinti žalos reikšmingumą [34]. Šio požiūrio autorius tikina, kad jo siūlymas suteiktų nuoseklumo interneto bylų teismo priklausymo sprendimams. Toks teiginys kelia abejonių. Poveikio testas savaime yra ganėtinai aptakus, ir tai, minėta, yra pagrindinis JAV naudojamų teisingumo nustatymo metodų trūkumas. Šiuo gi atveju atsiranda papildoma „reikšmingos žalos“ kategorija, kuri nesuteikia vertinimui daugiau aiškumo ar nuoseklumo.

Veiklos kryptingumo vertinimas

Veiklos kryptingumo vertinimo (angl. – *targeting test*) teorija yra pripažįstama daugelio mokslininkų ir jau naudojama teismų. Anot šio patikrinimo autoriaus profesoriaus *Geist* [11], sprendžiant asmeninės jurisdikcijos taikymo atsakovui klausimą, reikėtų nustatyti, ar interneto puslapio valdytojas skyrė savo veiksmus teismo vietos valstybei. Mokslininkas pasiūlė veiklos kryptingumo patikrinimo kriterijus: 1) susitarimų dėl jurisdikcijos naudojimas [15], 2) technologijų taikymas, 3) tikras ar numanomas žinojimas [11]. Pirmiausia turėjo būti tiriama, ar šalis naudojo teisingumo išlygas. Antra, tikrinama, ar tinklalapio savininkas naudojo technologijas, leidžiančias nustatyti lankytojo geografinę buvimo vietą. *Geist* nurodė keletą programinės įrangos pavyzdžių – *Infospit*, *NetGeo*, *EdgeScape*, *Digital Envoy*, *Quova*. Tačiau patikrinimas sumanytas kaip neutralus technologijoms, todėl puslapio

valdytojas galėtų naudoti bet kokią protingumo kriterijų atitinkančią įrangą, kuri būtų prieinama konflikto pradžios metu. Technologijas naudojantis atsakovas tokiu būdu parodytų, kad jis rūpestingai siekė vengti nepageidaujamos jurisdikcijos, bet nepasiklovė vien lankytojo pateikta savo gyvenamosios vietos deklaracija. Galiausiai turėjo būti tiriama, ar atsakovas žinojo, ar privalėjo žinoti ieškovo jurisdikciją. Šis kriterijus turėjo užtikrinti, kad atsakovas neneigtų faktinio žinojimo apie lankytojo jurisdikciją, remdamasis vien formaliu išlygų ir technologijų naudojimu, jei įrodytų bylotų ką kita.

Europos Parlamentas, minėta, siūlė Tarybos reglamento pakeitimus, kurie įteisingintų veiklos nukreipimo į valstybę kriterijaus naudojimą, sprendžiant dėl vartotojo valstybės jurisdikcijos vartojimo sutartyse. Komisija atmetė pasiūlymą [4]. Kita vertus, tam tikras veiklos sąsajos su vartotojo valstybe veiksnys Tarybos reglamento 15 straipsnio 1 dalies c punkte vis dėlto numatytas, nors nėra aišku, kaip šis terminas turėtų būti aiškinamas [10].

Apskritai daugelis mokslininkų labai palankiai vertina *Geist* pasiūlymą, manydami, kad tai turėtų būti tas svarbus elementas, kuris suartintų Jungtinių Amerikos Valstijų ir Europos Sąjungos požiūrį į jurisdikciją ir padėtų pasiekti susitarimą dėl Konvencijos dėl jurisdikcijos ir užsienio teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose [8; 14; 17]. Tačiau praktika leidžia suabejoti, kad šis pasiūlymas galėtų iš esmės išspręsti problemą [38], jau vien dėl to, kad nepageidaujamai jurisdikcijai išvengti naudojamų priemonių pakankumas gali būti labai įvairiai suprantamas.

Todėl veiklos kryptingumo testui taip pat trūksta apibrėžtumo, ir tinklalapio valdytojas negalės būti užtikrintas, kad nepažeidžiama jurisdikcija galiausiai nebus pritaikyta. Be to, išlygos dėl jurisdikcijos ir technologijų naudojimas iš esmės praranda prasmę deliktų bylose. Dar vienas iššūkis kryptingumui patikrinti – situacijos, kai tinklalapio valdytojas apskritai neveikia kryptingai [18].

Veiklos kryptingumo vertinimas II: produkto išleidimas į apyvartą

Produkto išleidimo į apyvartą (angl. – *stream of commerce*) doktrinos šalininkai pirmiausiai siūlo skirti du požiūrius. Pagal pirmąjį, minėtą tinklo voro požiūrį, jurisdikcija visur, kur pasiekiamas tinklalapis, yra teisinga. Taigi nėra vienos teisingos jurisdikcijos – jų yra daug, ir jos visos pagrįstos. Pagal antrąjį, vadinamąjį magistralės (angl. – *highway*) požiūrį, jurisdikcija yra tinkama tik tam tikroje vietoje, nes asmuo tuo pat metu gali būti vienoje vietovėje¹. Toliau nagrinėjami tinklalapio įdėjimo internete ir produkto išleidimo į rinką panašumai [9].

Tinklo voro ir magistralės požiūriai mokslininkų buvo sugretinti su teisėjų nuomonėmis *Asahi* [35] byloje, ir buvo išvelgta reikšminga analogija [9]. Šioje byloje JAV Aukščiausiojo teismo teisėjas *Brenann* išreiškė nuomonę, kad produkto išleidimas savaime yra pakankamas pa-

¹ Pastarajai teorijai paprastai teikiama pirmenybė [9; 28]. Kaip pagrindiniai trūkumai įvardijami, pirma, teorijos ribotumas, nes ji neįvertina interneto ir tinklalapių prigimties, antra, nepateikiamas atsakymas į klausimą, kada interneto puslapio sukūrimas ir palaikymas tampa pakankamu pagrindu jurisdikcijai taikyti.

grindas palaikyti atsakovo asmeninę jurisdikciją, kai atsakovo produktai „surado kelią“ į teismo valstybę. Atvirkščiai, teisėjas *O'Connor* pateikė nuomonę, kad asmeninei jurisdikcijai pripažinti nepakanka produkto patekimo į rinką ir jo atsiradimo teismo vietos valstybėje, ir teisingumui reikia „kažko daugiau“ (angl. – *something more*) – papildomo elgesio, kuris rodytų atsakovo ketinimus ar tikslą aptarnauti rinką forume. Šie papildomi veiksmai galėjo būti produkto projektavimas šalies rinkai ar reklama šalyje [9].

Pastaruoju metu *O'Connor* nuomonės taikymas internetiniams ginčams populiarėja, ir šis požiūris, kaip ir profesoriaus *Geist* pasiūlymas, pradėtas vadinti veiklos kryptingumo kriterijumi [8]. Teismo sprendimas *Millennium* [37] byloje laikomas šis požiūrio teisiniu pripažinimu su internetu susijusiose bylose [8].

Pusiausvyros siekimas

Kai kurių autorių nuomone, nustatant jurisdikciją būtina tiesiog siekti visų šalių ir valstybių interesų pusiausvyros (angl. – *balancing*). Teismas turėtų įvertinti a) atsakovo ryšius, b) teismo vietos valstybės viešąjį interesą, gaunant pasaulinę informaciją interneto tinklais, c) kiekvienos valstybės interesus, suteikiant savo piliečiams galimybę laisvai reikšti savo nuomonę ir priemones pasinaudoti šia galimybe ir d) pasaulio interesus palaikyti bendradarbiavimą, be pataikavimo žemesniems engejiškų režimų standartams [29].

Šis požiūris turi akivaizdžių trūkumų, kurių didžiausias – jurisdikcijos numatymo stoka.

Tarptautinės konvencijos

Daugelis mokslininkų, nesvarbu, koks jų požiūris į interneto reguliavimo galimybę, teigia, kad kone vienintelis patikimas būdas išspręsti teismo priklausymo problemas interneto bylose yra tarptautinių sutarčių pasirašymas [30]. Teigiama, kad būtų geriausia sujungti Europos požiūrį į jurisdikcijos klausimų sprendimą, atskleista, be kita ko, Tarybos reglamente, ir Kanados bei JAV mokslininkų siūlomą veiklos kryptingumo patikrinimą. Taip, anot vieno autoriaus, būtų sumažinta civilinės ir bendrosios teisės tradicijų valstybių priešprieša, ir atsirastų galimybė sudaryti visuotinę konvenciją dėl jurisdikcijos [17]. Tarptautiniai susitarimai gali pritaikyti esamą komercinio arbitražo sistemą ginčams, kylantiems naudojant internetą. Manoma, kad tiek nacionalinių įstatymų [3], tiek tarptautinių sutarčių [1] pataisos būtų nedidelės [12].

Neabejotina, kad valstybių susitarimas dėl aiškių teisingumo taisyklių būtų pageidautinas ir sveikintinas. Išties tai galėtų išspręsti daugelį problemų, padaryti teisingumo klausimų sprendimą nuoseklesnį. Deja, kol kas niekas, panašu, nežino, kaip būtų galima pasiekti tokio visuotinio susitarimo². Hagos konferencija virto Amerikos ir Europos jurisdikcijos doktrinų kovos lauku [8]. Skirtingose šalyse pasiekta skirtinga konkuruojančių teisių pusiausvyra. Tautos skirtingai suvokia,

² Nuomonių ir požiūrių įvairovę Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos parengto Konvencijos dėl jurisdikcijos ir užsienio teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose preliminarus projekto kontekste gerai matomi protokolai ir baigiamieji konferencijos dokumentai [pavyzdžiui, 27].

pavyzdžiui, teisės reikšti savo įsitikinimus ir teisės ginti garbę ir orumą pusiausvyrą. Todėl sunku tikėtis, kad šis konfliktas gali būti išspręstas pasirašant tarptautinę konvenciją dėl jurisdikcijos. Galimybė, kad bendrosios teisės valstybių teismai atsiskaitys savo šimtmečiais formuluotų principų, taip pat kelia abejonių.

Kad ir kaip būtų, nacionaliniai teismai iš esmės galėtų vadovautis Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos parengtu 1999 m. spalio 30 d. Konvencijos dėl jurisdikcijos ir užsienio teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose preliminariu projektu [6], kuris, nepasiekus valstybių susitarimo, nebuvo pasirašytas. Vėliau projektas buvo pildomas, tačiau dėl daugelio esminių nuostatų susitarti nepavyko [27]. Todėl netgi ir vadovavimasis Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos dokumentais neapsaugos ieškovų nuo galimų problemų, siekiant teismo sprendimo pripažinimo ir įvykdymo užsienyje.

Darbo pasiūlymas: kaltininko elgesio ir poveikio lokalizacija³

Pirmiau buvo nagrinėjami kai kurie mokslininkų ir teismų kuriami ir tobulinami jurisdikcijos nustatymo principai, turintys užtikrinti valstybių teismų kompetencijos atkirimą neleistino informacijos skelbimo internete bylose. Nė vienas pasiūlymas nėra tobulas ar visuotinai pripažintas. Tokiomis sąlygomis būtų prasminga taikyti laiko patikrintus tradicinius jurisdikcijos principus, juos derinti ir aiškinti, atsižvelgiant į technologijos laimėjimus. Profe-

³ Lokalizacija – vietos, ribų nustatymas, radimas; susiejimas su vieta ar ribomis [16].

sorius *Geist* pažymi, kad siūlymai turėtų visada atitikti bent dvi sąlygas: jie turi būti neutralūs turinio ir technologijos atžvilgiu [11]. Taisyklės neturėtų suteikti pranašumo nė vienam dalyviui ar interesų grupei bei nepriklausyti nuo tolesnės technologijos raidos. Būtent tradicinės teisingumo taisyklės kuo puikiau atitinka abi sąlygas.

Taigi pagrindiniu jurisdikcijos principu turėtų išlikti atsakovo gyvenamosios vietos principas. Teismas turi teisę spręsti visas bylas, kuriose atsakovu traukiamas valstybės nuolatinis gyventojas, ir jokia technologija neturėtų pakeisti šios taisyklės. Kita vertus, būtų nesąžininga besąlygiškai uždrausti ieškovui kreiptis į kitų valstybių teismus. Todėl jei bylą nagrinėja ne atsakovo nuolatinės gyvenamosios vietos ar turto buvimo vietos teismas, jurisdikcijai nustatyti internetinių deliktų bylose būtina lokalizuoti atsakovo elgesį ir šio elgesio poveikį, susieti juos su geografinėmis ribomis, įsitikinti, kad elgesys ar jo poveikis įvyko teismo vietos valstybėje. Tokia yra darbo pasiūlymo esmė.

Iki globalaus komunikacijos tinklo atsiradimo lokalizacija buvo atliekama be didesnės analizės, nes veikos ar jos poveikio vieta dažniausiai buvo akivaizdi. Veiksmo ar jo poveikio vietos nustatymo klausimas apskritai nekildavo, tai nebuvo problema. Interneto eroje, lokalizavus atsakovo elgesį ir jo poveikį bei pritaikius tradicinius teisingumo principus, teismai galėtų tiek pat teisingai kaip ir anksčiau išspręsti savo kompetencijos klausimą.

Internetu daromų pažeidimų yra labai daug. Tai gali būti klaidingi pranešimai, šmeižimo informacija, intelektinės nuosavybės teisės pažeidimai, privatumo pa-

žeidimai, žalą sukėlę priegios prie kitų kompiuterių pažeidimai, trukdymai ar suerzinimą keliantys veiksmai, sutarčių pažeidimai siunčiant ar dedant informaciją internete, internetu parduotų nekokybiškų produktų sukelta žala, sąmokslai, bendraujant internete [7]. Žmonės internete priekabiauja, sudaro sutartis ir jų nesilaiko, platina pornografiją, apsikeičia sprogmenų gaminimo instrukcijomis, pažeidžia prekių ženklų teises, vagia duomenis, išleidžia netikrus vertybinius popierius, suvaržo konkurenciją [12]. Pažeidimų įvairovė – didžiulė. Neįmanoma sukurti išsamaus deliktų sąrašo. O išties naujoviškų interneto kriterijų – vos keli. Kai kas mano, kad teisinio interneto unikalumo nėra apskritai, ir ši priemonė nedaug tesiskiria nuo kitų telekomunikacijos rūšių. Kaip ir po interneto pasirodymo, atsiradus telegrafui žmonės kalbėjo apie informacijos revoliuciją, galimybę akimirksniu atsirasti kituose kraštuose ir bendrauti su visoms tautoms, kaupti ir platinti žinias apie informacijos voratinklį. Atsirado naujos verslo ir nusikaltimų rūšys, telegrafo tarnautojai susirinkdavo bendrauti pokalbių svetainėse, užsimegzdavo meilės romanai [25]. Ankstyvieji televizijos žiūrovai tikėjo Televizijos šalimi (angl. – *TV land*), kol nesuvokė, kad tai nėra kitokia vieta [26]. Todėl teisingas požiūris būtų ne kurti naują teisę, bet taikyti tradicines taisykles kiekvienu atveju.

Bendras visų internete daromų civilinės teisės pažeidimų bruožas tėra vienas, ir jis nesikeičia – tai neteisėtas ir žalą sukėlęs kaltas elgesys⁴. Todėl elgesio ir jo povei-

⁴ Sąvoka „neteisėtas žalą sukėlęs kaltas elgesys“ apima visus keturis tradicinius civilinės atsakomybės požymius: neteisėtumą, žalą, priežastinį ryšį, kaltą veiką.

kio, kaip kertinio akmenų, išskyrimas yra dėsningas. Kita vertus, teisingumui visada buvo svarbi taip pat vykimo vieta. Sujungus du aspektus į vieną, atsiranda *elgesio lokalizacijos* pasiūlymas.

Lokalizuojant atsakovo elgesį neleistino informacijos skelbimo internete bylose tikslinga skirti dėmesio pažeidėjo veiksmų ir jų poveikio ryšiui su šiomis geografinėmis vietovėmis: informacijos išsiuntimo vieta, informacijos tranzito vieta, tarnybinės stoties buvimo vieta, informacijos paieškimo vieta.

Alternatyvus darbo pasiūlymas: teismo procesas su nutolusiomis šalimis

Užsienio jurisdikcija sukelia daugybę nepatogumų mažiausiai vienai iš teismo proceso šalių. Todėl nepriklausomai nuo teisingumo problemos sprendimo, būtų prasminga mažinti užsienio teismo kompetencijos pripažinimo sukeltus neigiamus padarinius, taip pat užtikrinti veiksmingesnį ieškovo teisių įgyvendinimą. Sparčiai tobulėjančios informacinės technologijos, kurios sukėlė tarptautinių ginčų bangą ir apsunkino teisingumo nustatymą, galėtų pačios padėti išspręsti kilusias problemas.

Nustatant jurisdikciją užsienio atsakovui ar ieškovui keliant ieškinį užsienio valstybėje, kyla būtinybė efektyviai ginti teises svetimoje šalyje. Bylinėjimasis svetur kartais sukelia didelių problemų. Pirma, procesas susijęs su nemažomis išlaidomis [32], ypač jei teismo vietos valstybė yra nutolusi. Antra, tam reikia laiko, jei atsakovas nuspręstų dalyvauti byloje asmeniškai, ir sukelia reikšmingų teisininko pasi-

rinkimo problemų, jei atsakovas nuspręstų pasinaudoti teise turėti atstovą. Trečia, atsakovui gali būti nedrašu keliauti į svetimą valstybę, ypač jei jos santvarka sulaukia tarptautinių priekaištų dėl demokratijos stokos, netobulų įstatymų, nepakankamo saugumo ar didelės korupcijos. Ketvirta, pati teismo vietos valstybė gali neleisti atvykti ieškovui ar atsakovui, neišduoti jam vizos. Kita vertus, šiuolaikinė vaizdo konferencijos technika yra pakankamai galin- ga, asmenų identifikavimas yra patikimas, o informacijos perdavimo kanalai pasiekė didelio laidumo ir spartos, kad užtikrintų kokybišką ryšį, reikalingą nutolusiai šaliai dalyvauti teismo procese.

Doktrinoje seniai svarstomas panašus pasiūlymas alternatyvaus ginčų sprendimo (angl. – *alternative dispute resolution, ADR*) kontekste. Ši sistema, kad tap- tų veiksminga, turėtų būti pigi, paprasta, prieinama, taip pat turėti sprendimų pri- verstinio vykdymo galimybių [22]. Tačiau tai yra riboto taikymo sprendimas, nors ir turi pranašumų. Valstybinis teisminis na- grinėjimas visada išliks aktualus.

Virtualus teismo procesas su skirtingose valstybėse esančiomis šalimis neišspręs visų problemų, tačiau galėtų gerokai jas sušvelninti, ir dėl savo veiksmingumo ir prieinamumo yra perspektyvus bylų nagri- nėjimo būdas. Beliktų išspręsti technines, nors ir gana reikšmingas, užduotis.

Suteikus nutolusiai šaliai galimybę dalyvauti procese, užsienio jurisdikcijos neigiamų padarinių sumažėtų, ypač jei by- loje būtų taikoma atsakovui žinoma teisė⁵.

⁵ Nepatogios jurisdikcijos kompensavimas palankia taikytina teise nėra nauja idėja [pavyzdžiui, 13].

Tačiau nei palankios taikytinos teisės taisyklės⁶, nei telekonferencijos pranašumai negalėtų visiškai kompensuoti nepagrįsto jurisdikcijos principų naudojimo sukeltos žalos.

Išvados

Pirma, teisingumo nustatymo problema neleistinos informacijos skelbimo internete bylose teisinga spręsti ne kuriant specialias internetui pritaikytas taisykles, o taikant tradicinius jurisdikcijos principus, atsižvelgiant į visuomenėje ir aplinkoje vykstančius socialinius ir technologinius pasikeitimus.

Antra, tradicinių teisingumo principų taikymas nepaneigia šiuolaikinių techninių priemonių naudojimo, nustatant ginčo

⁶ *Brian Boone* teigia, kad „...Palankios teisės pasirinkimo taisyklės negali užmaskuoti jurisdikcijos teisės trūkumų, ypač kai pagrindinis jurisdikcijos rūpestis yra jaunų elektroninės komercijos verslų finansinis nesugebėjimas gintis nuo ieškinių užsienio šalyse...“ [8].

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai ir teisės aktų parengiamieji dokumentai

1. Niujorko 1958 m. konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo. Lietuvoje ratifikuota: Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo // Valstybės žinios, 1995, Nr. 10-208.

2. 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo // OL L 12, 2001-01-16, p. 0001-0023.

3. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961.

4. Amended proposal for a Council Regulation on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters // OJ C62 E, 2001-02-27, p. 243–275.

šalių ketinimus, siekius, jurisdikcijos išlygas, šalių sąžiningumą.

Trečia, įvertinus bendrą civilinės teisės pažeidimų bruožą, kuris tam tikru aspektu gali būti apibūdintas kaip neteisėtas ir žalą sukėlęs kaltas elgesys, tradicinių jurisdikcijos principų taikymą palengvintų skolininko elgesio ir jo poveikio lokalizacija. Lokalizuojant atsakovo elgesį neleistino informacijos skelbimo internete bylose, be kita ko, tikslinga skirti dėmesio pažeidėjo veiksmų ir jų poveikio ryšiui su informacijos išsiuntimo vieta, informacijos tranzito vieta, tarnybinės stoties buvimo vieta, informacijos pasiekiamumo vieta.

Ketvirta, nepaisant sąžiningo teisingumo nustatymo svarbos, sprendžiant dėl globalizacijos gausėjančius ginčus tarp skirtingų valstybių asmenų, reikšmingą vaidmenį gali ir turi atlikti garso ir vaizdo perdavimo, taip pat patikimos elektroninės asmens identifikavimo technologijos, sukūrusios prielaidas teismo procesui su nutolusiomis šalimis.

5. Bendras Komisijos ir Europos Sąjungos Tarybos pareiškimas dėl 15 ir 73 straipsnių. 2000-12-14 d. <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/00/st14/14139en0.pdf> [2006-10-20].

6. Hague Conference on Private International Law, Preliminary Draft Convention on Jurisdiction and Foreign Judgments in Civil and Commercial Matters, adopted by Special Commission on 30 October 1999, amended version (new numbering of articles). <http://www.kentlaw.edu/perritt/conflicts/hagueoct.html> [2006-10-20].

Specialioji literatūra

7. Bigos O. Jurisdiction Over Cross-Border Wrongs on the Internet. *International and Comparative Law Quarterly*, 2005. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].

8. Boone B. Bullseye!: Why a “Targeting” Approach to Personal Jurisdiction in the E-commerce Context Makes Sense Internationally // *Emory International Law Review*, 2006. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
9. Burns J., Bales R. Personal Jurisdiction and the Web // *Maine Law Review*, 2001. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
10. Debussere F. International Jurisdiction over E-Consumer Contracts in the European Union: Quid Novi Sub Sole? // *International Journal of Law and Information Technology*, 2002. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
11. Geist M. Is There a There There? Toward Greater Certainty for Internet Jurisdiction // *Berkeley Technology Law Journal*, 2001. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
12. Goldsmith J. Against Cyberanarchy // *University of Chicago Law Review*, 1998. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
13. Haines A. The Impact of the Internet on the Judgments Project: Thoughts for the Future. Hague Conference on Private International Law, 2002, http://www.hcch.net/upload/wop/gen_pd17e.pdf [2006-10-20].
14. Hestermeyer H. Personal Jurisdiction for Internet Torts: Towards an International Solution? // *Northwestern Journal of International Law and Business*, 2006. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
15. Jaglom A. Liability On-line: Choice-of-Law and Jurisdiction on the Internet, or Who’s in Charge Here? // *International Law Practicum*, 2003, WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
16. Keinys S. (*et al.*) Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Lietuvių kalbos institutas. Kompiuterinė versija.
17. Keller M. Lessons for the Hague: Internet Jurisdiction in Contract and Tort Cases in the European Community and the United States // *John Marshall Journal of Computer and Information Law*, 2004. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
18. Kessedjian C. Electronic Commerce and International Jurisdiction. Summary of Discussions. Ottawa, 2000.
19. Kiškis M., Petrauskas R., Rotomskis I., Štitalis D. Teisės informatikos ir informatikos teisė. Vilnius: MRU leidybos centras, 2006.
20. Kovar J. 2000 m. vasario 22 d. laiškas Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos generaliniam sekretoriui.
21. Leitstein T. A Solution for Personal Jurisdiction on the Internet // *Louisiana Law Review*, 1999. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
22. Perrit H. Alternative Dispute Resolution for Consumer Transactions in the Borderless Online Marketplace. Federal Trade Commission and US Department of Commerce Workshop, 2000.
23. Puurunen T. The Judicial Jurisdiction of States over International Business-To-Consumer Electronic Commerce from the Perspective of Legal Certainty // *U.C. Davis Journal of International Law and Policy*, 2002. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
24. Silberman L. Comparative Jurisdiction in the International Context: Will the Proposed Hague Judgments Convention Be Stalled? // *DePaul Law Review*, 2002. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
25. Standage T. The Victorian Internet: The Remarkable Story of the Telegraph and the Nineteenth Century’s Online Pioneers. The Berkeley publishing group, 1998.
26. Stein A. The Unexceptional Problem of Jurisdiction in Cyberspace // *International Lawyer*, 1998. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
27. Summary of the Outcome of the Discussion in Commission II of the First Part of the Diplomatic Conference, 2001. Permanent Bureau and the Co-reporters. http://www.cptech.org/ecom/jurisdiction/Interim_text.rtf [2006-10-20].
28. Van Wert S. Internet Web Site Jurisdiction. *John Marshall Journal of Computer and Information Law*, 2001. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
29. Werley B. Aussie Rules: Universal Jurisdiction Over Internet Defamation. *Temple International and Comparative Law Journal*, 2004. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].
30. Xalabarder R. Copyright: Choice of Law and Jurisdiction in the Digital Age. *Annual Survey of International and Comparative Law*, 2002. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20]; Keller M. Op. cit.
31. Zembek R. Jurisdiction and the Internet: Fundamental Fairness in the Networked World of Cyberspace. *Albany Law Journal of Science and Technology*, 1996. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].

Praktinė medžiaga

32. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 28 d. nutartis, civilinėje byloje D. Gervienė v.

UAB "Eura", Nr. 3K-3-640/2003, kat. 7.1, 39.6.2.1, 39.6.2.12, 83.7, 85.2.

33. International Shoe v. Washington, 326 U.S. 310 (1945). WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].

34. Calder v. Jones, 465 U.S. 783, 787 (1984). WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].

35. Asahi Metal Industry Co., Ltd. V. Supreme Court, 480 U.S. 102 (1986). WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].

36. Zippo Mfr. Co. v. Zippo Dot Com, Inc. 952 F. Supp. 1119 (W.D. Pa. 1997). WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].

37. Millennium Enterprises, Inc. v. Millennium Music L. P., 33 F. Supp. 2d 907 (D. Or. 1999). WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].

38. Twentieth Century Fox Film Corp. v. iCrave-TV, 53 U.S.P.Q.2d (BNA) 1831, 1833-34 (W.D. Pa. 2000). WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [2006-10-20].

JURISDICTION IN INTERNATIONAL CIVIL PROCEDURE IN THE CASES RELATED TO UNALLOWABLE INFORMATION POSTING IN THE INTERNET

Andžej Stankevič

S u m m a r y

There is no general jurisdiction formula which would be equally suitable for all nations. The issues of jurisdiction are faced by all countries and ways of solving them are different. The Internet has changed the quantity of problem, not quality. However, many scholars throw themselves into one's work with intent to propose *sui generis* jurisdiction principle for the cases related to the Internet. The "*Zippo test*" and the "*targeting test*" are suggested as well as the "*minimum contacts test*", the "*effects test*", the "*stre-*

am of commerce test", the "*country of destination (origin) test*" are adjusted. The paper establishes the point of view that no special tests are required. The localisation method of causer activities and acts effects is proposed. Despite of importance of asserting fair jurisdiction effective solution of the litigants' rights protection is lying in applying technologies of video and audio transfer and person's identification. Such technologies ensure the participation of distant parties.

Įteikta 2007 m. liepos 1 d.

Priimta publikuoti 2007 m. gruodžio 5 d.